

La barrina

(ALDC, VII, 1672. La barrina)

La *barrina* (s. XIV) és una ‘eina de ferro acerat amb caragol a la part inferior o punta i un mànec encreuat a l'altre cap, que serveix per a foradar sobretot fusta’; el mot prové del llat. VERUĪNA ‘javelina, dard’, der. de VERU ‘ast; venerable, arma llancívola’, congènere de l’it. *verrina* i el port. *verruma*, i que presenta una geminació de vibrants provocada per la semivocal de -UĪ-; var. dim. *barrineta*, especialment val., on ha perdut el sema de ‘petita’ i ha esdevingut sinònim de *barrina* per una notable tendència morfosemàntica pròpia del val. (cf. *embudet* ‘embut’). El mot llat., sota la var. *VERUĪNU, ha esdevingut *barrobí* ‘barrina grossa’ (s. XIV) 77, 81, després de passar per **berroví*, amb canvi vocàlic de [e] > [a] i consonàntic de [b]...[v] > [b]...[b] per assimilació. La var. *barrena* és imputable al cast. on el mot, en boca aràbiga, hauria sofert aquest canvi de la vocal tònica (DECat). Rohlf (1966 a: 81-82) proposa una altra etimologia relacionant l’acte sexual del *verro* (< VĒRREM) amb la funció de la barrina, interpretació discutible però que té l’avantatge d’explicar la vibrant múltiple.

El llat. TRYPANUM, amb el resultat *tribano* del s. X, com a forma romanç llatinitzada, és l’origen de *tribe*, a través d’un anterior **triben*, amb les var. *tribec* 6, 8, 36, 37, 47 i *tribet* 10, 95, amb epítesi velar i dental respectivament, com la de *tribit* 86, 91, a partir de *tribi* 89, 90, 92, 97, 99, 102, 104, 105 (var. accentual *tribí* 88) per tancament de [e] final en [i]; *tribo* 41, 53, 114 deu la -o a una assimilació a la consonant labial, com *tribol* 54, 61, que presenta alternança de -o/-ol en posició final, semblant a *ninxo/nínxol*. **Tribena* (s. XIV), femení de **triben*, ha esdevingut mot pla, *tribena*, en ross., com és habitual en aquest dialecte; d’una o altra forma s’han després els der. *tribenella* 4, 8, 9, 11-14, 49; *trebinella*, amb metàtesi; *trebirella* 48, per assimilació de líquides; *tribinella* 15, 27, 39-41, 58, 88, 97, 109, per assimilació a la

primera vocal. *Tribana* (var. dim. *tribaneta* 87) podria ser un pseudoprimitiu de *tribanella*, considerat dim., però hi hauria contribuït l’homonimització amb el verb *tribanar* ‘perforar’.

Altres mots, de distribució dispersa, són: *violet* 7, dim. de *viol*, manlleu a l’oc. (‘baldufeta’, der. de *virar* ‘cargolar’, del celtollatí *VIRARE), considerat “més petit que *lo tribe*” 7; *brotxa* 119, pres del fr. *broche* ‘arma manual; punta acerada’, com l’aproximatiu *tornavis* 62, del fr. *tournevis* (i no a través del cast. [DCVB]), format del present de *tourner* ‘girar’ i *vis* ‘caragol per a collar’ (Barri, 1999); *taladre* 169, 176, 178, adaptació del cast. *taladro* (s. XV) (< TARATRUM), com *traladaor* 190, metàtesi de *taladrador*.

El tipus *tribe* (i der.), de datació molt antiga, es concentra en la part septentrional del Principat per deixar pas en la seva porció meridional a *barrina*, des d’on s’ha estès cap al val., el bal. i probablement l’alg., on coincideix amb *barrina/berrina*, del sard. *Barrena* és una expansió del cast.-arag. cap a la Franja i del cast. murcianomanxec cap al val. meridional (cf. *ALeCMan*, mapa 759). A notar l’arcaisme *brotxa*, de Granyena de les Garrigues, gal·licisme antic usat metafòricament des del sentit de ‘broca’.

Respecte al gènere de *tribe*, en general és *m.* (només hem registrat una ocurrència de *f.*, en cat. or., 13) i pel que fa a la dimensió de *tribe* i *trebinella*, el primer és considerat pels informadors més gran (24, 53, 94; “*tribanella* més grossa que *la triba*” 13) que la *trebinella*, més petita (8, 24, 53, 102, 109); només el parlant de la loc. 13 afirma que aquesta és més grossa que la *triba*; veg. il. 2161, 2168-2170, 2172 de l’ALDC, VII.

Són mots normatius *barrina*, *tribana*, *tribanella*, des del DOrt, 1917; *triba*, que es podria substituir per *tribe* [*m.*] (d’acord amb la fonètica històrica i la pronúncia del cat. occ.), des del DG_I, 1932.